

I KRONIKA 2020 68

68
2020

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2020, letnik 68, številka 1

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkel (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

4. februarja 2020

Naslednja številka izide/ Next issue:

junij/ June 2020

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gasperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ *Slovenian Research Agency*
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Vodnjak v parku Term Šmarješke Toplice/ Fountain in the park of the Šmarješke Toplice Thermal Spa (arhiv Term Krka).

Na zadnji strani/ Back cover: Conrad Grefe: Stara Loka/ Altenlack (C. Grefe, P. Radics: Alt-Krain. Wien, Laibach, 1900).

KAZALO

Razprave

Martin Bele:	Viltuška veja gospodov Mariborskih pred letom 1311.....5
Patrizia Farinelli:	Prevzeta od Zoisovega znanja in prijaznosti: Gaetano Cattaneo in Giovanni Scopoli v Ljubljani (april 1812)19
Damir Globočnik:	Prešernova slovesnost v Vrbi 15. septembra 187229
Marija Čipić Rehar:	Jurij Humar – nova spoznanja o njegovem življenju in delu41
Simona Kermavnar:	Vodnjak v parku Term Šmarješke Toplice.....55
Renata Komić Marn:	Zbirateljstvo in umetnostni trg v Ljubljani med obema vojnoma na primeru razprodaje Strahlove zbirke69
Mateja Ratej:	Vranglovci kot jugoslovanski graničarji na Kozjaku v dvajsetih letih 20. stoletja. Primer Simeona Britvina89
Aneja Rože:	Franciscejski kataster kot vir za preučevanje zgodovine vodne infrastrukture in preskrbovanja z vodo. Davčni okraj Sežana99
Rok Poles:	Od srčastega ščita do srčastih kamnov. Prispevek k poznavanju šoštanjkega grba117

Po razstavah

Ko zapoje kovina: nastajanje muzejske razstave o tisočletjih metalurgije na Slovenskem (<i>Tomaž Lazar</i>)135
--

Jubilej

Darja Mihelič – sedemdesetletnica (<i>Petra Svoljšak</i>)145
--

Ocene in poročila

Matjaž Bizjak: Rodbina Gall in njene veje v srednjem veku (<i>Martin Bele</i>)149
Janez Höfler: Lastniške cerkve v Sloveniji. Raziskana, registrirana in potencialna zgodnjesrednjeveška grobišča (<i>Jure Volčjak</i>)150
Dvorec Betnava (ur. Franci Lazarini in Miha Preinfalk) (<i>Dejan Zadavec</i>)152

David Petelin: Živeti v socialistični Ljubljani. Mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni (<i>Jelka Piškurić</i>)	153
Jelka Piškurić: »Bili nekoč so lepi časi«. Vsakdanjik v Ljubljani v času socializma (<i>Marija Počivavšek</i>)	155
Ota Konrád in Rudolf Kučera: Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922 (<i>Eva Holz</i>)	156

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 379.824:7:929Strahl E.
7.074:658.849.7(497.451.1)"1930"

Prejeto: 10. 1. 2020

Renata Komić Marndr., asistentka z doktoratom, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: renata.komic@zrc-sazu.si

Zbirateljstvo in umetnostni trg v Ljubljani med obema vojnama na primeru razprodaje Strahlove zbirke

IZVLEČEK

Strahlova zbirka je bila zasebna zbirka slik in umetnoobratnih predmetov, ki jo je začel v šestdesetih letih 19. stoletja v svojem gradu v Stari Loki pri Škofji Loki na Gorenjskem intenzivno ustvarjati Edvard vitez Strahl (1817–1884) s pomočjo sina Karla viteza Strahla (1850–1929) in njunih pomočnikov. Leta 1930, kmalu po smrti Karla Strahla, je bila na drobno razprodana, vendar je bilo o javni razprodaji slik in premičnin iz njegove zapuščine doslej zelo malo znanega. Prispevek na podlagi sodnih spisov o dražbi Strahlove zapuščine, ki jih hrani enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki in ki so neprecenljiv vir podatkov o kupcih posameznih slik, pohištva in drugih predmetov, prinaša delni vpogled v strukturo ljubljanskih intelektualnih in podjetniških elit, iz vrst katerih so izšli najpomembnejši zbiralci oziroma imetniki umetnin in starin v času med svetovnima vojnama.

KLJUČNE BESEDE

Strahlova zbirka, razprodaje, zbirateljstvo, Ljubljana, Anton Ustar, Fran Virant, Ivan Zorman

ABSTRACT

LJUBLJANA'S COLLECTION AND ART MARKET IN THE INTERWAR PERIOD AS EXEMPLIFIED BY THE AUCTION OF STRAHL'S COLLECTION

Strahl's collection was a private collection of paintings, artworks and artisan objects, which Knight Edvard Strahl (1817–1884) started to create in the 1860s together with his son Knight Karl Strahl (1850–1929) and their assistants in his castle in Stara Loka near Škofja Loka in Upper Carniola. Although the collection was sold off item by item in 1930, soon after Karl's death, not much has been hitherto known about the public sale of paintings and movable property of his estate. Drawing on the judicial proceedings files concerning the auction of Strahl's estate, which are kept in the Škofja Loka unit of the Historical Archives Ljubljana and provide an invaluable source of information on the buyers of individual paintings, pieces of furniture and other objects, the article sheds some light on the composition of Ljubljana's intellectual and entrepreneurial elites, from the ranks of which came the most notable collectors or owners of artworks and antiques in the interwar period.

KEY WORDS

Strahl's collection, auctioning, collecting, Ljubljana, Anton Ustar, Fran Virant, Ivan Zorman

Strahlova zbirka je bila zasebna zbirka slik in umetnoobrtnih predmetov, ki jo je začel v šestdesetih letih 19. stoletja v svojem gradu v Stari Loki intenzivno ustvarjati Edvard vitez Strahl (1817–1884) s pomočjo sina Karla viteza Strahla (1850–1929) in njihovih pomočnikov (sl. 1–4).¹ Leta 1930, kmalu po smrti njenega zadnjega lastnika Karla Strahla,² je bila na drobno razprodana, vendar je Karl Strahl v oporoki s posebnim določilom trem slovenskim ustanovam – Narodni galeriji, Narodnemu muzeju in Etnografskemu muzeju – podelil predkupno pravico ter tako omogočil izbor in prednostni nakup predmetov iz zbirke po znižanih izklicnih cenah, ki je potekal februarja 1930 za zaprtimi vrati.³ O javni razprodaji slik in premičnin iz njegove zapuščine, ki je potekala maja in junija istega leta, pa je bilo doslej zelo malo znanega. V literaturi najdemo le nekaj odstavkov, ki povečini zgolj povzemajo kratko poročilo, ki ga je neposredno po dražbi objavil pravni zgodovinar Janko Polec (1880–1956), in navajajo, koliko slik je šlo v tujino, koliko so jih pokupili domači zasebniki in koliko jih je bilo prodanih v takratno širšo domovino – v Zagreb, Novi Sad in Beograd.⁴ Polec je namreč leta 1930 skupaj s katalogom slik objavil tudi imena kupcev, ki jih je razbiral iz dražbenega zapisnika v Strahlovem zapuščinskem spisu sodišča v Škofji Loki (sl. 5).⁵ Sodni zapisnik dražbe Strahlove zapuščine, ki ga sedaj hrani enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki, je neprecenljiv vir podatkov o kupcih posameznih slik, pohištva in drugih predmetov, ki hkrati omogoča vpogled v strukturo ljubljanskih intelektualnih in podjetniških elit, iz vrst katerih so izšli najpomembnejši zbiralci oziroma imetniki umetnin in starin v času med svetovnima vojnoma. Poleg tega je to eden redkih ohranjenih dražbenih zapisnikov katere izmed pomembnejših dražb grajskih inventarjev iz tega časa, zato je njegov pomen še toliko večji.⁶ Na podlagi opisa starološke razprodaje si lahko ustvarimo tudi približno predstavo o tem, na kakšen način so potekale druge dražbe grajskih inventarjev v tem času pri nas.

Janko Polec je vizionarsko želel ohraniti sledi za slikami iz zbirke, zato je na podlagi dražbenega zapisnika ugotovil, kdo je slike kupil na dražbi, in k posameznim pripisal imena njihovih novih lastnikov.⁷ Nekateri dražitelji so bili namreč le pooblaščenici pravih kupcev, pri ugotavljanju identitete slednjih pa sta Polcu pomagala ravnatelj Narodne galerije Ivan Zorman (1889–1969) in upravitelj Strahlove zapuščine, notar Števo Šink (1882–1972).⁸ V zvezi s katalogom umetnoobrtnih predmetov je Polec menil, da je za objavo preobsežen, umetniška vrednost v njem navedenih predmetov pa majhna.⁹ Dosedanje raziskave, ki so potekale na podlagi arhivskih virov, zlasti cenilnega in dražbenega zapisnika Strahlove zapuščine ter staroloških inventarjev in popisov, pa se niso omejevale na usodo slik, temveč posredujejo tudi zanesljiva izhodišča za nadaljnje raziskovanje poznejše usode pohištva in drugih pomembnejših predmetov.¹⁰ Tako je bilo doslej mogoče izslediti veliko slik in tudi nekaj predmetov iz zbirke, razumljivo pa je, da za nekatere ne bo mogoče ugotoviti njihovega sedanjega nahajališča.

Poleg dražbenega zapisnika, ki je vložen v Strahlovem zapuščinskem spisu, nam vpogled v dogajanje pred in med dražbo ter po njej omogočajo dokumenti, ki so se ohranili v osebni mapi notarja Števa Šinka.¹¹ Iz dopisov številnih interesentov, ki so notarju pisali iz Dravske banovine, pa tudi iz Zagreba, Beograda in z Dunaja, je mogoče razbrati zelo veliko zanimanje za Strahlovo zapuščino, zlasti za umetniške predmete. Nekaterim se je zelo mudilo in so se na notarsko pisarno obrnili že veliko pred razglasom dražbe.¹² Tako denimo odvetnik Ivo Benkovič iz Ljubljane, ki je že kmalu po novem letu 1930 želel vedeti, ali se bodo Strahlove umetnine sploh prodajale in na koga naj se v zvezi s tem obrne,¹³ ali pa zasebni zbiratelj, inženir Josef Kuderna, ki je svojo zbirko risb in bakrorezov hranil v dunajski palači Palfy (Wallnerstrasse 6a) ter se je zanimal predvsem za slike in bakroreze.¹⁴ Glas o razprodaji je segel tudi do dunajskih trgovcev z umetninami Eugena Primavesija (Wiedner Hauptstrasse 45), ki se je za

¹ Gl. Komič, Po sledeh; Komič Marn, Od zbiralca do poznavalca; Komič Marn, *Strahlova zbirka*, in tam navedeno literaturo.

² Umrli je na božični večer leta 1929 (gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, str. 178).

³ Podrobneje o ceni, izboru, nakupu in prevzemu predmetov, ki je bil opravljen avgusta 1930, gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, str. 129–139, in tam navedeno starejšo literaturo.

⁴ Gl. Polec, Spominu Edvarda in Karla I., str. 81–82; Stele, Varstvo spomenikov, str. 91; Štukl, *Knjiga hiš*, str. 91; Zgaga, *Starološki grad*, str. 24; Pirnat, *Dražbe umetnin*, str. 61; Štukl, *Umetnostnozgodovinska zbirka*, str. 123.

⁵ Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 111–112.

⁶ Kot je opozoril že France Štukl, je za ohranitev morda zaslužen notar Števo Šink ali pa kak drug član škofjeloškega muzejskega društva (gl. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 11; Štukl, *Umetnostnozgodovinska zbirka*, str. 111). Poleg tega zapisnika se je ohranil tudi sodni zapisnik dražbe opreme gradu Ladislava grofa Szapáryja v Murski Soboti (gl. Komič Marn, *Če bo hotel muzej*, str. 84).

⁷ Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 111–112.

⁸ Podatki iz dražbenega zapisnika kažejo, da so bili »pooblaščenici« pravih kupcev slik Ivan Zorman, Matej Sternen, sodni sluga Franc Ankele in predstojnik škofjeloškega okrajnega sodišča Jakob Prešern. Za Šinka gl. Blaznik, V spomin notarja.

⁹ Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 112.

¹⁰ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*; ARS, AS 780, fasc. 42, Prepis cenilnega zapisnika; ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 161, Dražbeni zapisnik.

¹¹ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink.

¹² Šink je bil 16. aprila uradno določen za izvršitelja dražbe. 19. aprila je objavil razglas javne dražbe premičnin iz Strahlove zapuščine, ki naj bi se pričela 12. maja 1930 (gl. ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 91, fol. 219v).

¹³ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Benkovič Šinku, 11. 1. 1930, 3. 5. 1930, 5. 5. 1930.

¹⁴ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Kuderna Šinku, 11. 3. 1930.

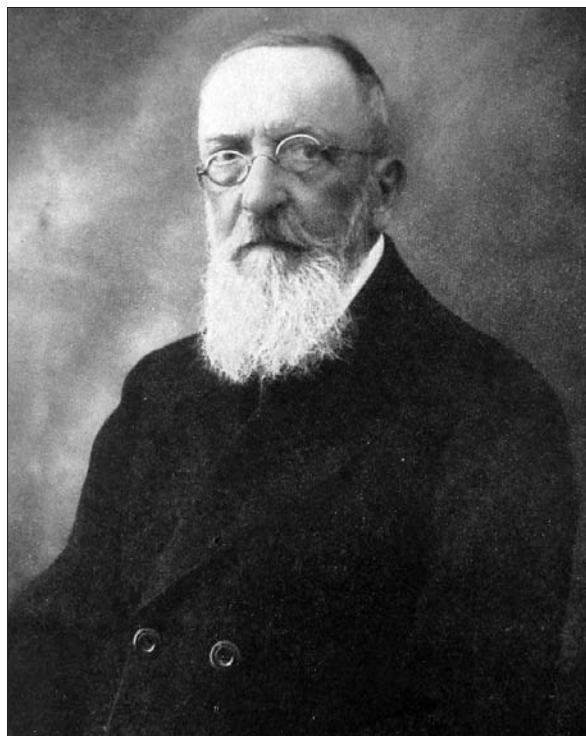
*Slika 1: Hodnik v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929
(Terenska fotodokumentacija Franceta Steleta, MK, INDOK center; foto: France Stele).*

*Slika 2: Mali salon v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929
(Terenska fotodokumentacija Franceta Steleta, MK, INDOK center; foto: France Stele).*

Slika 3: Hodnik v drugem nadstropju starološkega gradu, ok. 1929 (Loški muzej, fotodokumentacija).

*Slika 4: Karl vitez Strahl
(Zbornik za umetnostno zgodovino, 10, 1930).*

informacije najprej obrnil na nečaka Karla Strahla Huga viteza Vestenecka, nato pa s telegramom še na notarja,¹⁵ in Huga Schwoererja (Spiegelgasse 19), iz čigar pisanja je razvidno, da je za dražbo izvedel od znancev.¹⁶ Nekateri, denimo dr. Anton pl. Schoepl iz Šentjerneja na Dolenjskem ali Adolf Mladič, kapitan bojne ladje v pokoju iz Dubrovnika, so naročili kopijo cenilnega zapisnika, za katero je bilo treba odšteti 20 din,¹⁷ drugi so zapisnik že imeli in so jih zanimale posamezne skupine predmetov. V ohranjenih dopisih je mogoče opaziti največ povpraševanja po pohištvu. Zanj so se zanimali odvetnik Milutin Tičak iz Vukovarja,¹⁸ ravnatelj Strossmayerjeve galerije v Zagrebu Artur Schneider,¹⁹ Hubert Souvan iz Ljubljane²⁰ in v dopisu neimenovani beograjski

kupec, ki ga je zastopal nekdanji ravnatelj Narodnega muzeja Josip Mantuani (1860–1933), takrat šef odseka za Slovenijo in Dalmacijo na sodnem ministertvu v Beogradu.²¹ Dr. Kaiser je v ženinem imenu spraševal po porcelanu,²² medtem ko je Ignac Felix iz Zagreba želel kupiti srebrnino.²³ Študijska knjižnica v Mariboru je napovedala nakup nekaterih knjig,²⁴ prav tako upravnik Državne biblioteke v Ljubljani Janko Šlebinger in gimnazijski profesor Ivan Škerlj.²⁵ O svojem prihodu na dražbo in zanimanju za določene predmete pa so Šinka pisno obvestili tudi inženir Aleksander Hanhart iz Zagreba,²⁶ žena ribniškega graščaka Olga Kosler Rudež²⁷ in glavni tajnik ljubljanske borze Marij Dobrila.²⁸

¹⁵ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Primavesi Vestenecku, 1. 5. 1930; Primavesi Šinku, 6. 5. 1930. Trgovec Primavesi je znan po tem, da je med drugo svetovno vojno sodeloval z nacističnimi zbiralci umetnin (gl. na primer Christie's auction results, sale 2216, lot 2, <http://www.christies.com/lotfinder/paintings/camille-pissarro-le-quai-malaquais-et-linstitut-5258536-details.aspx> (6. 6. 2014)).

¹⁶ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Schwoerer Šinku, 10. 5. 1930.

¹⁷ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Schoepl Šinku, 7. 5. 1930; Mladič Šinku, 21. 5. 1930.

¹⁸ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Tičak Šinku, 3. 5. 1930; Tičak Šinku, 28. 5. 1930.

¹⁹ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Schneider Šinku, 2. 6. 1930.

²⁰ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Souvan Šinku, 4. 6. 1930.

²¹ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Mantuani Šinku, 6. 6. 1930. Zelo verjetno je šlo za dr. Stanka Švrljugo, takratnega jugoslovanskega finančnega ministra, ki je pozneje na dražbi nakupil največ pohištva.

²² ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Kaiser Šinku, 9. 5. 1930.

²³ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Felix Šinku, 16. 5. 1930.

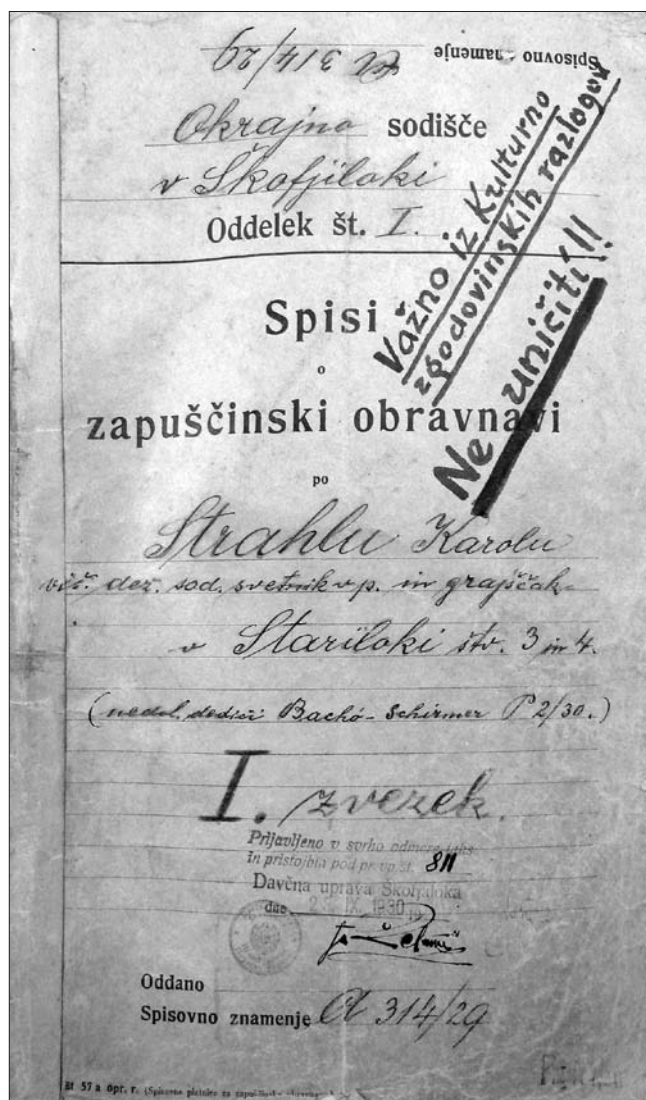
²⁴ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, knjižnica Šinku, 5. 5. 1930, 8. 5. 1930, 12. 5. 1930.

²⁵ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Šlebinger Šinku, nedatirano; Škerlj Šinku, 4. 5. 1930, 27. 5. 1930.

²⁶ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Hanhart Šinku, 5. 5. 1930, 8. 5. 1930.

²⁷ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Rudeževa Šinku, 13. 5. 1930, 24. 5. 1930.

²⁸ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Dobrila Šinku, 21. 5. 1930.

Slika 5: Naslovnica prvega od treh zvezkov zapuščinskega spisa po Karlu Strahlu (ZAL, ŠKL 173, šk. 177; foto: Renata Komič Marn).

Karl Strahl je z dražbo računal že v eni starejših oporok, v kateri je zapisal: »[...] ne preostaja drugega, kakor celo mojo zapuščino, premičnine in nepremičnine prodati in skupilo med dediče razdeliti.«²⁹ Pred razprodajo je bilo treba izločiti predmete, ki jih je volil, izbrati in oceniti vrednost umetnin za galerijo in oba muzeja³⁰ ter oceniti vrednost preostalih premičnin in nepremičnin. Na zadnji dan cenitve odbranih predmetov za ustanove je sodišče napovedalo pričetek cenitve preostalih premičnin iz zapuščine za

27. februar 1930.³¹ Izbrana cenilna izvedenca, slikar Matej Sternen (1870–1949) in ravnatelj Narodne galerije Ivan Zorman, sta nato do 4. aprila ocenila njihovo vrednost.³² Cenitev, za katero sta potrebovala 20 cenilnih dni, sta izvedla po skupinah: A/ slike in okvirji brez slik, B/ skulpture, C/ razno, D/ pohištvo, E/ kuhinjska posoda in podobno, F/ steklenina in porcelan, G/ knjige, listine in časopisi, H/ svetilke, I/ tkanine in perilo.³³ Vsak predmet so označili z listkom, na katerem sta bili označeni skupina, v katero je spadal, in njegova zaporedna številka na seznamu.³⁴

²⁹ ARS, AS 780, fasc. 28, Oporoka (1928), str. 3. Gl. tudi Stele, Strahlova oporoka, str. 72–73.

³⁰ Narodna galerija, Narodni muzej in Etnografski muzej v Ljubljani so za svoje zbirke na podlagi posebnega določila v oporoki Karla Strahla še pred dražbo izbrali večje število slik in predmetov, za katere so plačali 75 % izključne cene (gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, str. 126–136).

³¹ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 59, 116v.

³² ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 62, str. 123. Ivan Zorman je leta 1931 cenil tudi zbirko v gradu Pukštajn (Košk, Slikarske zbirke, str. 591).

³³ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 62, str. 123–123v.

³⁴ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 62, str. 123v.

Kot je bilo napovedano, se je 12. maja 1930 na dvorišču starološkega gradu pričela javna dražba premičnin iz zapuščine Karla Strahla, »v kolikor ni zapustnik z njimi razpolagal drugače«.³⁵ Za izvršitev sta bila zadolžena notar Šink kot sodni komisar in sodni sluga Franc Ankele kot izklicevalec. Šink je najprej prebral dražbene pogoje, nato pa vse navzoče opozoril, da je seznam naštetih pogojev pritrjen na več mestih na grajskem dvorišču. Velja opozoriti, da tu ni šlo za dražbo umetnin in drugih predmetov, kakršne potekajo v dražbenih hišah.³⁶ Iz zapisnika je razvidno, da predmetov niso dražili po vrsti in da vseh verjetno niso prenesli na dvorišče, kjer je dražba potekala. Zdi se, da so si kupci vnaprej izbrali predmete, ki so jih želeli kupiti, do dejanskega draženja pa je prišlo le, če se je za isti predmet zanimalo več kupcev. Pomemben podatek najdemo v Šinkovem dopisu odvetniku Ivanu Fermevcu, ki je zastopal dediče, v katerem notar obžaluje, da je bilo nekaj predmetov ukradenih, vendar meni, da je treba kupcem za tolikšno število premičnin, zlasti slik in pohištva, predmete pokazati, da se zbudi njihov interes, da pa se je »pri tem razkazovanju žal parkrat dogodilo, da so nepošten ljudje izrabili priliko in posamezne predmete ukradli«.³⁷ Dodaja, da je nekaj stvari izginilo pri ogledih zadnjo nedeljo pred začetkom dražbe, nekaj pa med samo dražbo, ko je bil on sam na dvorišču pri blagajni in so se k dražbi nosile razne slike.³⁸ Iz teh besed lahko sklepamo, da so si zainteresirani kupci predmete ogledali v posameznih prostorih gradu, si zapisali številke in nato pri izklicevalcu prijavili svoj izbor oziroma ga k njemu prinesli. V Šinkovi zapuščini je ohranjen primer takšnega seznama, ki ga je po rokopisu sodeč sestavil Mantuani. Kaže pa, da so kose kupcem dostavljali še julija in avgusta, torej so še nekaj časa po dražbi ostali v gradu.³⁹

Med številnimi obiskovalci, ki so se v več kot mesecu dni trajanja dražbe enkrat ali večkrat odločili za nakup, je bilo največ Ljubljancanov. Tako številne sledi za slikami in predmeti po zaslugi okrog 50 kupcev, ki so na dražbi nakupili največ slik, pa tudi nekaj pohištva ter več kosov posode in okrasnih predmetov, vodijo v prestolnico. Ljubljanci so kupovali različno število kosov različnih vrednosti, vsekakor pa so – že zaradi svoje številčnosti – skupaj nakupili največ slik. Kupci so bili v glavnem izobraženci, sem in tja

zasledimo tudi nekaj starinarjev oziroma preprodajalcev ali gospodinjo, ki je za okras svojega doma kupila nekaj kosov pohištva ali okrasnih predmetov.⁴⁰ Od starinarjev in preprodajalcev sta bila doslej znana Amalija Jurečič in Emil grof Auersperg. Oba sta nakupila veliko raznovrstnih stvari, kar tudi kaže na namen nadaljnje prodaje – zasebniki, ki so želeli stvari za okras doma, so bili zavezani svojemu okusu in niso kupovali vsevprek, kot so počeli starinarji. Starinarka Amalija Jurečič je na dražbo prišla večkrat, kupila je več svetil in okrasnih predmetov, nekaj knjig, posode in manjših kosov pohištva, poslikano ženitovanjsko skrinjo, dve omari, deset stolov, rokokojso zofo, ceno salonsko garnituro s podstrešja, špansko steno, dve preprogi, lesen rožni venec, devet slik in eno miniaturo.⁴¹ Kupka je bila leta 1928 uradna lastnica prodajalne starin na Gallusovem nabrežju 27, stanovala pa je na Šentjakobskem trgu 7.⁴² A kot kaže, so se starinarjem ugodne razmere leta 1930 že iztekale. Poleti 1932 je namreč novinar *Slovenskega naroda* v starinarnici pri Jurečiču na Gallusovem nabrežju našel še precej predmetov, ki jih je bila Jurečičeva nakupila spomladi 1930.⁴³ Neznani avtor prispevka je nadvse hvalil v trgovini nakopičene predmete, zanimivo pa je, da je omenil samo tiste, ki so izvirali iz Strahlove zbirke. Na prvem mestu je opisal poslikano skrinjo, ki naj bi jo po njegovem poznal ves svet. Zmotno je trdil, da je bila njena fotografija objavljena v angleški reviji *The Studio*; tam so namreč leta 1911 predstavili podobno, ampak drugo Strahlovo kmečko skrinjo, ki jo je na dražbi kupil dr. Ivan Švegel.⁴⁴ Pisec je v prispevku kot nekdanj Strahlove navedel tudi štiri stole, dve ogledali, terino (jušnik) iz Zoisove tovarne in nekaj vezenin, povrhu tega pa še tri slike. Njegovo poročilo dopolnjujejo podatki, ki jih je prav tako neznani pisec poldrugi mesec prej objavil v časopisu *Slovenec*. V članku o težkih razmerah ljubljanskih starinarjev namreč prebiramo pogovor s trgovcem, ki je imel v svoji prodajalni starinsko skrinjo, zložljivo špansko steno, velik lesen rožni venec in fino brušeno beneško zrcalo.⁴⁵ Morebiten dvom o istovetnosti predmetov in starinarja (verjetno Amalijinega moža)

⁴⁰ V dražbenem zapisniku so navedeni samo primki in kraji bivanja kupcev. Pri ugotavljanju njihove identitete so mi bile v pomoč nekatere Polčeve navedbe o kupcih slik, najbolj pa *Adresar mesta Ljubljane in okolice* iz leta 1928.

⁴¹ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. 17, 19, 99, 144, 180, 195–198, 213, 364, 397, 483, 515, 606, 667, 714, 744, 774, 800, 803–806, 811, 934, 1011, 1044, 1057, 1063, 1068, 1074, 1083, 1088, 1113, 1141, 1196, 1214, 1252, 1272, 1288, 1333, 1348, 1388, A183, B73, D248, D269, D336, F26; S164, S166, S204, S206, S323–324, S364, S570, S604, S630.

⁴² *Adresar*, str. 213, 572.

⁴³ *Slovenski narod*, 65/171, 30. 7. 1932, str. 7, »Naš najzanimivejši muzej«.

⁴⁴ Gl. *Peasant Art*, sl. 459; Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. 1350. Za skrinjo, ki jo je kupila Jurečičeva, gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. 1333.

⁴⁵ *Slovenec*, 60/137, 17. 6. 1932, str. 5, »Če kmet in delavec nimata denarja«.

³⁵ Če ni drugače navedeno, so podatki v pričujočem poglavju povzeti oziroma izračunani iz dražbenega zapisnika (ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Strahl, št. 161, str. 309–352v).

³⁶ O pomembnih umetnostnih dražbah od srede 17. stoletja naprej in dražbah na Slovenskem gl. na primer Beurdeley, *Trois siècles*; Mannheims in Oberem, *Versteigerung*; Pirnat, *Dražbe umetnin*, str. 55–98.

³⁷ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Šink Fermevcu, 17. 5. 1930.

³⁸ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Šink Fermevcu, 17. 5. 1930.

³⁹ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šink, Šink Mariji Zore, 13. 7. 1930; Ema Pleiweis Šinku, 21. 8. 1930.

Slika 6: Škerjančeva soba v prvem nadstropju starološkega gradu s portretom treh otrok iz 17. stoletja (Narodna galerija, fotodokumentacija).

prežene opis velike »starinske« slike, na kateri sta upodobljena dva dečka in mladenka »v starih oblekah iz 17. stoletja«, kajti Jurečičeva je na dražbi kupila domnevni portret treh otrok kneza Liechtensteina, ki ga je Strahl pravilno datiral v 17. stoletje (sl. 6).⁴⁶ Portret je bil daleč najdražja slika med vsemi, ki jih je Jurečičeva kupila, zato bi lahko sklepali, da se dragocene starine v prodajalnah niso dobro prodajale, toda drugi dve sliki, »2 Layerjeva angela«, ki jim ju leta 1932 prav tako še ni uspelo prodati naprej, sta bili med najcenejšimi.⁴⁷ Poznejša usoda teh slik in predmetov za zdaj ni znana.

Kaže, da je bila Jurečičeva edina poklicna starinarica, ki se je udeležila dražbe; tako jo je označil tudi Janko Polec.⁴⁸ Morda se je s starinami ukvarjal tudi kupec s priimkom Kraškovič, ki je na dražbi kupil eno razmeroma dragoceno sliko, dva bakroreza, miniaturo in taburet z blazino.⁴⁹ Med ljubljanskimi starinarji je namreč za leto 1928 navedena Apoloniya Kraškovič, ki je prav tako trgovala na Gallusovem nabrežju, na številki 21.⁵⁰ Nadalje je težko reči, ali je Marija Perdan, ki jo je Polec navedel kot trgov-

⁴⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S206.

⁴⁷ Gl. prav tam, inventar št. S164, S166.

⁴⁸ Prim. Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 127–128, 147.

⁴⁹ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S256, S260, S273, S602, 872.

⁵⁰ *Adresar*, str. 572.

čevo vdovo, istovetna s kramarico oziroma galanteristko Marijo Perdan,⁵¹ toda znesek, ki ga je kupka zapravila na dražbi, ne kaže na preprodajanje, temveč na velikopotezno zapravljanje. Gospa vdova si je privoščila nakup nekaj dragocenih kosov stanovanjske opreme in tako za dve sličici manjše vrednosti, dve omari, majhno skrinjo, uro, svetilko in blazino zapravila skoraj 10.000 din.⁵² Bivši nadporočnik ruske vojske Maksim Babič, ki je leta 1928 stanoval na Masarykovi cesti v Ljubljani, je bil menda slikar in je na dražbi kupil en sam bakrorez.⁵³ A glede na to, da je v dvajsetih in tridesetih letih več slik prodal Narodnemu muzeju, sklepamo, da je v iskanju zaslužka trgoval z umetninami.⁵⁴ Za Anteja Gabra (1883–1954), ki je bil v tesnih stikih z zapustnikom in ki je že od študentskih let naprej zbiral ter preprodajal umetnine in knjige,⁵⁵ je pravzaprav nenavadno, da sploh ni prišel na dražbo. S Štrahlom sta verjetno že prej kupčevala, po dražbi pa je Gaber le kupil en portret, ampak od »posrednika«.⁵⁶ Emil grof Auersperg, ki je Gabru sliko prodal, je bil leta 1928 ravnatelj Prometne banke v Ljubljani, njegovi nakupi na dražbi pa bi bili povsem običajni, če ne bi Janko Polec opozoril, da so bile nekatere izmed slik, ki jih je grof kupil, pozneje naprodaj pri starinarju Golobu.⁵⁷ Poleg večjega števila slik je Auersperg kupil štiri orientalske štoklerle (stolčke brez naslonjala) in nekaj drobnarij; pri tem je značilno, da je prav vse predmete kupil za izklicno ceno.⁵⁸ Morda je bil bolj varčne narave ter je Gabru in starinarju slike prodal zato, ker mu pozneje niso bile več všeč, a prav tako je mogoče, da je z njimi redno kupčeval. Nekaj več kosov – vendar precej manj slik – je na dražbi kupil zobozdravnik dr. Ivan Oblak, Miklošičeva cesta 7 v Ljubljani.⁵⁹ Oblak je izbiral predvsem okrasne predmete in posodo, kupil je nekaj kosov pohištva, obe leseni plastiki iz starološke kapelice in šest slik, od katerih mu je eno prodal Matej Sternen.⁶⁰ Tri slike so bile krajine, tri pa so predstavljale religiozne mo-

tive. Velika slika nadangela Mihaela, ki jo je kupil od Sternena, je najverjetneje istovetna s sliko, ki je sedaj v Narodni galeriji – ujemajo se motiv, mere in način pridobitve.⁶¹ Slika sv. Družine, ki se prikaže sv. Antonu Padovanskemu, pa je bila leta 1946 zasežena za Federalni zbirni center (FZC) pri Marici Kollmann Blinc na Mestnem trgu 16 v Ljubljani.⁶² V inventarni knjigi FZC je posebej poudarjeno, da slika izvira iz Strahlove zbirke, ni pa navedeno, kakšna je bila njena poznejša usoda. Njena nekdanja lastnica je bila hči slovenskega mecena, veletrgovca in posestnika Roberta Kollmanna (1872–1932), ki ji je zapustil velik del svojega premoženja.⁶³ Ali je bila vmes tudi omenjena slika in ali jo je Kollmannu med letoma 1930 in 1932 prodal Oblak, ni znano. Na dolgem seznamu slik in predmetov, ki so jih iz stanovanja gospe Blinc odpeljali v ljubljanski zbirni center, bi morda lahko prepoznali še kakšen kos iz Strahlove zbirke, a žal so opisi za zanesljivo istovetenje premalo natančni.

Kako slabo poznane so razmere, v katerih se je razvijalo slovensko zbirateljstvo med svetovnima vojnama, kaže primer ljubljanskega lekarnarja Antona Ustarja. Njegovi sta bili med drugimi Lekarna pri Sv. Petru na Šentpetrski cesti in lekarna na Šelenburgovi ulici 7,⁶⁴ z ženo pa sta leta 1928 stanovala na Miklošičevi 7, torej v isti stavbi kot dr. Oblak.⁶⁵ Ustar je na dražbi kupil nekaj okrasnih predmetov, pristno perzijsko preprogo in sliko nizozemske družbe pri mizi, za katero je odštel kar 4.000 din.⁶⁶ Še leta 1930, najverjetneje pa v času dražbe, je od Mateja Sternena kupil še dve dragoceni sliki za skupaj 5.000 din.⁶⁷ O Ustarjevem zbirateljstvu, na katero bi sicer lahko kazal nakup teh treh slik, ni bilo nič znanega do leta 2009, ko je Franci Petrič zahvaljujoč študiji Ane Lavrič, ki je bila objavljena v *Umetnostni kroniki*, prepoznal eno nekdanj Ustarjevih slik, *Sv. Martino* Pietra da Cortona.⁶⁸ Petrič je v naslednji številki iste revije na kratko predstavil zgodbo o lekarnarjevem uspehu, ljubiteljstvu umetnosti in zanj neugodnih razmerah po drugi svetovni vojni. Ustarjevo premoženje je bilo takrat namreč zaplenjeno in nacionalizirano, razen nekaterih slik, ki jih je shranil na skrivnem mestu in ki jih je po njem podedovala njegova druga žena Julka Ustar, roj. Jama.⁶⁹ Poleg *Sv. Martine*, ki jo je Ustarjeva vdova pred približno tridesetimi leti darovala ljubljanski škofiji, je v umetnostnozgodovinski literaturi znana tudi slika *Gostje v sobi*, ki jo je Ustar

⁵¹ Prav tam, str. 339, 527.

⁵² Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S457, S675, 630, 710, 766, 860, 994, D134.

⁵³ Gl. prav tam, inventar št. S146.

⁵⁴ Gl. *Adresar*, str. 87; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, str. 268–270, 279–280.

⁵⁵ Gl. Komič Marn, *Korespondenca*.

⁵⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S44. Za predhodne Gabrove nakupe od Strahla gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, str. 80.

⁵⁷ *Adresar*, str. 22; Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 117, op. 9.

⁵⁸ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S11, S44, S274, S283–284, S293, S298, S424, S507, S510–511, S660–673, S704, 587, 639, 650, 1040, 1117, F7, F92–93, F140, F256.

⁵⁹ Gl. *Adresar*, str. 322.

⁶⁰ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S16, S165, S189, S312–313, S394, 102, 327, 335, 337, 493, 507, 523, 525, 559, 712, 729, 801, 999, 1064, 1106, 1193, 1226, 1234, 1252, B1–2, D262, F55–56, F65, F67, F86, F96, F98, F129, F133, F139, F192, F286, F287.

⁶¹ Za sliko gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S16.

⁶² Gl. inventarno knjigo FZC, str. 89–95, na http://www-reporter.si/slovenija/enciklopedija-komunisti%C4%8Dnih-ta-tvin/images/upload/Inventarna_knjiga.pdf (17. 10. 2011).

⁶³ Zupancič, *Usode ljubljanskih* 49–72, str. 120.

⁶⁴ Gl. *Slovenski narod*, 74/124, 31. 5. 1941, str. 2.

⁶⁵ *Adresar*, str. 546; Petrič, Pismo uredništvu, str. 76.

⁶⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. 182, 246–246, 281, 544, 553, 1043, 1171, 1254, S421.

⁶⁷ Gl. prav tam, kat. št. S471, S473.

⁶⁸ Lavrič, Slika sv. Martine, str. 3.

⁶⁹ Petrič, Pismo uredništvu, str. 76.

Slika 7: Jan Josef Horemans st. (1682–1759), pripisano: *Gostje v sobi*, zasebna last (Narodna galerija, fotodokumentacija).

(kot je zgoraj omenjeno) sam kupil na dražbi – še leta 2011 je bila v zasebni lasti v Ljubljani (sl. 7).⁷⁰ Vablji-va je misel, da sta pendanta *Skupina jezdecev pred točilnico* in *Postanek jezdecev*, ki ju je kupil od Sternena, istovetna s pendantoma *Pred krčmo* in *Jezdci v pokrajini* iz zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor, a za potrditev domneve še ni dovolj podatkov.⁷¹ Vsekakor je lekarnar kupoval precej kvalitetne slike, vendar je bil izbirčen tudi pri nakupu knjig in grafičnih listov: med drugim je na dražbi kupil knjigo s 100 bakrorezi bratov Klauber (*Biblische Geschichten dess Alten und Neuen Testaments*, Augsburg 1748) za 1.000 din in razkošno vezano zbirko *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. Sodeč po teh nakupih

in spominih Francija Petriča na slike, ki jih je kot srednješolec videl pri Ustarjevi vdovi doma, sodi dr. Anton Ustar med pomembnejše slovenske zbiratelje iz časa med svetovnima vojnoma.

Nekaj zanimanja vzbujajo tudi nakupi bančnega ravnatelja dr. Bruna Stareta, čeprav o njem razen tega, da je stanoval na Erjavčevi cesti 16, za zdaj nimamo podatkov. Leta 1921 je Narodnemu muzeju v Ljubljani izročil volilni zaboj, »napolnjen s plebiscitnim gradivom«, s pridržkom lastninske pravice.⁷² Leta 1932 je istemu muzeju prodal eno sliko pokrajine, leta 1985 pa je vdova Bruna Stareta Narodni galeriji v Ljubljani darovala dve tihožitji s konca 17. oziroma začetka 18. stoletja.⁷³ Čeprav je Stare na dražbi poleg nekaj okrasnih predmetov kupil samo eno sliko, bi lahko sklepali, da je bil ljubitelj umetnosti in zbiralec slik.⁷⁴

⁷⁰ Gl. Zeri in Rozman, *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*, str. 70, kat. št. 53, sl. 53; Košak, *Žanrske upodobitve in tihožitja*, str. 402, sl. 24; Komič Marn, *Strablova zbirka*, kat. št. S423.

⁷¹ Slike se ujemajo tako vsebinsko kot slogovno, vendar mere nekoliko odstopajo (Strahl, ki slik med merjenjem navadno ni vzel iz okvirjev, je nameril nekaj centimetrov več v obe dimenziji), pa tudi provenienca muzejskih slik velja za povsem neznan. Gl. Cevc, *Stari tuji slikarji*, str. 47, kat. št. 81–82, sl. 54; Košak, *Žanrske upodobitve in tihožitja*, str. 419, sl. 65–66.

⁷² Gl. Arhiv Narodnega muzeja Slovenije (NMS), 1928, akt 736/28.

⁷³ Gl. Zeri in Rozman, *Evropski slikarji*, kat. št. 106, 114; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, kat. št. 681.

⁷⁴ Gl. Komič Marn, *Strablova zbirka*, inventar št. 140, 277–278, 283, 1169–1170, 1229, S286. Polec (Spominu Edvarda in Karla III., str. 141, 158) je zapisal, da je Stare kupil sliko Ce-

Med kupci iz Ljubljane, ki so poleg pohištva in predmetov kupili le sliko ali dve, velja omeniti dr. Ladislava Lajovica, ki je bil ravnatelj zavarovalnice Triglav in brat skladatelja Antona Lajovica,⁷⁵ univerzitetnega profesorja dr. Evgena Kanskýja (1887–1977),⁷⁶ inženirja Oskarja Löserja (ki je poleg okrasnih predmetov in pohištva kupil precejšnje število knjig, tudi umetnostnozgodovinskih), veletrgovca Erika Krisperja,⁷⁷ enega od ustanoviteljev društva Narodna galerija Henrika Franzla⁷⁸ in ne nazadnje notarjevo ženo Emo Pleiweiss.⁷⁹ Bilo je tudi nekaj kupcev, ki so kupili samo kos ali dva pohištva in nobene slike. Med njimi omenimo lekarnarja dr. Gabrijele Piccolija, boemskega stavbnega inženirja Adolfa Dukića⁸⁰ in takratnega generalnega konzula avstrijske republike dr. Hermann Pleinerta.⁸¹

Ljubljančani pa so največ zanimanja nedvomno namenili ravno slikam, kar je razumljivo, saj je Strahlova galerija slovela daleč naokoli. Več kot dvajset kupcev iz Ljubljane je na dražbi kupilo samo slike; nekateri sicer le kak bakrorez ali dva, nekateri pa kar precejšnje število bolj ali manj dragocenih slik. Največ jih je kupil znani tovarnar Ivan Rozman, solastnik oziroma lastnik tovarne Ilirija, ki je poleg 24 slik in miniaturne odnesel dve okrasni figurici, en relief in uokvirjeno fotografijo.⁸² Rozman je izbral predvsem krajine, vmes je bilo eno tihožitje in ena religiozna slika ter nekaj portretnih študij. Kupil je tudi dve alegoriji lepih umetnosti iz serije treh, ki jih je hranil Strahl.⁸³ Najdražja slika, ki jo je kupil (za 1.400 din), je bila krajina s pogledom na Mont Blanc Eduarda Heina,⁸⁴ medtem ko je za vseh 24 slik in miniaturn skupaj odštel 7.385 din.⁸⁵

Odvetnik dr. Ivo Benkovič je za pet oljnih slik plačal 8.370 din ter za nameček kupil pet bakrorezov in dva intarzirana kosa pohištva.⁸⁶ Benkovič je leta

1928 stanoval na Puharjevi, uradoval pa je v sosednji ulici, v palači Dunav na Aleksandrovi cesti 2 (danes Cankarjevi ulici).⁸⁷ Kaj se je zgodilo z njegovimi slikami, ni znano, s fotografij staroloških interierjev pa poznamo malo sliko *Kristus mladenič* (sl. 8), ki jo je kupil za 2.000 din in ki je imela pendanta v *Devici Mariji*.

Omenili smo že glavnega tajnika ljubljanske borze dr. Marija Dobrila; 27. maja je med drugim kupil portret knežje dame, s katerim pa njegova žena Žuži ni bila zadovoljna, zato je Šinka že naslednjega dne prosila, naj ga vzame nazaj.⁸⁸ Ta je prošnji ugodil, saj je isti portret slaba dva tedna pozneje za enako ceno na dražbi kupila starinarka Jurečičeva.⁸⁹ Dobrila je kupil skupaj sedem slik in grafik manjše vrednosti.⁹⁰ Med njimi je bila *Glava deklice* »po Grecu«, kot so zapisali v cenilnem zapisniku.⁹¹ Slikarja s tem imenom sicer ni bilo mogoče odkriti, a verjetno je v resnici šlo za kopijo »po Greuzu«, pri čemer je zapisnikar slabo prepisal slikarjev priimek.⁹²

Dermatolog dr. Fran Virant je bil poleg ravnatelja Narodne galerije Ivana Zorman eden najbolj vnetih ljubiteljev umetnosti, ki so prišli kupovat Strahlove slike. Z naklonjenostjo se ga je spominjal Marjan Pogačnik, saj je bil Virant po njegovem mnenju popoln in pristen ljubitelj umetnin, ki slik nikoli ni kupoval zaradi finančnih spekulacij niti ni z umetniki nikoli barantal.⁹³ Zaslovel in obogatel je s svojim zdravilnim »injekcijskim patentom«, ves zaslužek pa je namenil za nakup umetnin, zlasti gotških kipov in Jakopičevih slik; slednje so njegovemu prostranemu stanovanju blizu Kolizeja prislužile sloves »centra dobrih Jakopičev«. ⁹⁴ Imel je tudi eno Groharjevih del in užival je v Pavlovčevih slikah, del bratov Kralj pa po Pogačnikovem pripovedovanju ni maral.⁹⁵ Za svoje umetnine se je bal, zato jih je v obupnem strahu, da se jim bo kaj zgodilo, dal med drugo svetovno

cilije Strahl *Evropa kroti konja noči* in tudi njeno kopijo. Šlo je za pomoto, saj je eno od teh Karl Strahl leta 1925 podaril svaku Ernstu pl. Lehmannu (gl. Stele, Strahlova oporoka, str. 69–70).

⁷⁵ Za Ladislava Lajovica in družino gl. Zupančič, *Usode ljubljanskih* 1–24, str. 78–80.

⁷⁶ Za dr. Evgena Josipoviča Kanskýja gl. Brglez in Seljak, *Ruski profesorji*, str. 69–73.

⁷⁷ Za Erika Krisperja in njegovo podjetje gl. Dve stoletnici, str. 346.

⁷⁸ Gl. Jenko in Šter Jenko, Ustanovniki Narodne galerije, str. 55.

⁷⁹ Gl. *Adresar*, str. 218, 268, 279, 418.

⁸⁰ Za inženirja Dukića gl. Zupančič, *Usode ljubljanskih* 49–72, str. 52–57.

⁸¹ Gl. *Adresar*, str. 146, 347, 353.

⁸² Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S69–70, S99, S304, S391, S393, S428, S447, S480, S485, S491, S495, S500–501, S508, S536, S544, S548, S551, S568, S588–589, S708, A406, 676, 928, 974, 1313.

⁸³ Za Strahlovo serijo slik v *poutiche* tehniki gl. Lozar Štamcar, Svobodne umetnosti, str. 142–146.

⁸⁴ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S304.

⁸⁵ Poizvedovanje o nakupih Ivana Rozmana, ki so morda še vedno v zasebni lasti na Slovenskem, še potekajo.

⁸⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S117, S140, S142, S154, S236, S327, S388, S474, S476, S527, 1045, 1105.

Kopija Strahlove domnevno Renijeve *Madone s spečim detetom* (menda jo je še v 19. stoletju kopiral velesovski župnik Franc Pustavrh), ki jo je kupil Benkovič, je bila leta 1930 v lasti tunjskega župnika Jakoba Razborška (gl. Polec, Spominu Edvarda in Karla III., str. 147, op. 57).

⁸⁷ *Adresar*, str. 95; Zupančič, *Usode ljubljanskih* 73–93, str. 56.

⁸⁸ ZAL, ŠKL 173, šk. 177, A314/29, Šinka, Žuži Dobrila Šinku, 28. 5. 1930.

⁸⁹ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S324.

⁹⁰ Gl. prav tam, inventar št. S144, S168, S185, S342, S442, S693, A220.

⁹¹ Gl. prav tam, inventar št. A220.

⁹² Kopija glave deklice, delo Ferda Vesela iz ok. 1900, ki spominja na dela Jean-Baptista Greuzea, je v Narodnem muzeju Slovenije, mere te slike pa se skoraj popolnoma ujemajo s tistimi, ki so navedene v cenilnem zapisniku (gl. Horvat in Kos, *Zbirka slik*, kat. št. 664). Žal o provenienci muzejske slike nimamo natančnejših podatkov, poleg tega je bila Strahlova slika popisana samo enkrat, za dražbo leta 1930, ko je krasila spalnico Strahlove žene Mimi Strahl, zato domneve, da je slika, ki jo je kupil Marij Dobrila, sedaj v Narodnem muzeju Slovenije, ni mogoče potrditi.

⁹³ Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 166.

⁹⁴ Prav tam, str. 166–167.

⁹⁵ Prav tam, str. 167.

Slika 8: Kmečka soba v drugem nadstropju starološkega grajskega stolpa s sliko Kristus mladenič na skrajni levi, 1904 (Fotodokumentacija Grafičnega kabineza NMS; foto: Avgust Blaznik).

Slika 9: Jan Josef Horemans st. (1682–1759), pripisano: Družinski prizor, Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj).

vojno uspešno poskriti na varna mesta.⁹⁶ Na dražbi Strahlove zapuščine je kupil sliko sv. Magdalene iz Crngroba, portreta Marije Terezije in Jožefa II., signirane *Kljunčke v gnezdu* Johanna Georga Hamiltona ter sliko družbe pri mizi, ki jo prepoznamo v sliki z naslovom *Družinski prizor*, ki je po za zdaj neznanih poteh prišla v last skupščine RS, leta 1986 pa v Narodno galerijo (sl. 9).⁹⁷ O kakovosti Virantove umetniške zbirke priča tudi podatek, da so po vojni nanj močno pritiskali, da bi kaj prodal za Tita ali druge politike,⁹⁸ in morda je bil prav *Družinski prizor* na tak način pridobljen za skupščino RS. Možno pa je tudi, da je bila slika med tistimi umetninami, ki so jih brezbržno razprodali po Virantovi smrti.⁹⁹

Kar se tiče kupk slik na dražbi, lahko le za eno od njih z gotovostjo rečemo, da ni nakupovala za preprodajo, iz dolgčasa ali zgolj za okras svojega doma. Minka Krofta (1888–1954), žena enega izmed ustanoviteljev društva Narodna galerija Januša Krofta, je izdružila dragoceno – domnevno Bassanovo – oljno sliko, biblični prizor v *poutiche* tehniki, pet miniaturnih in leseno izrezljano čutaro, kupila pa je tudi tri knjige in zbirko romanov *Das belletristische Ausland* v 100 zvezkih.¹⁰⁰ Njeno zanimanje za umetnost je sicer v eni svojih dram omalovaževalno prikazal Ivan Mrak, toda njena dobroteljskost in podjetnost v predvojnem ženskem gibanju kažeta, da je s svojim delovanjem dejavno presegala življenjski slog žene bogatega bančnika in hčere premožnih staršev.¹⁰¹ Po vojni je bilo njeno premoženje zaseženo, zato bi slike morebiti lahko našli na seznamih FZC.

Nekaj manj slik sta kupila slikar Matej Sternen in arhitekt Miha (Mihajlo) Osolin, toda videti je, da jih nista kupila zase. Matej Sternen je od štirih slik, ki jih je kupil, tri prodal Ivanu Oblaku in Antonu Ustarju že pred Polčevo objavo Strahlovega kataloga, zato lahko sklepamo, da je bila tudi četrta slika namenjena za nadaljnjo prodajo.¹⁰² Poleg oljnih slik je izdružil še nekaj knjig, osem risb in sedem mezzotint, ki so jih cenilci uvrstili v rubriko s knjigami. Arhitekt Miha Osolin, ki je na dražbi kupil samo tri krajine iz 19. stoletja,¹⁰³ pa je slednje morda nabavil za opre-

mo gradu Strmol, ki ga je v tem času urejal za rodobino Hribar.¹⁰⁴ V slikarski zbirki na Strmolu je bilo namreč veliko krajin, med katerimi so prevladovala dela iz 19. stoletja.¹⁰⁵ Žal na podlagi znanih podatkov med njimi ni bilo mogoče prepoznati katere od nekdanj Strahlovih slik.

Po dve sliki so kupili zobozdravnik Pavel Kanc,¹⁰⁶ italijanski splošni konzul Andrea Rainaldi,¹⁰⁷ posestnik in župan v Tacnu Alojzij Teršan¹⁰⁸ ter kupec s priimkom Kante.¹⁰⁹ Trije so kupili po eno sliko, a med njimi je bil kupec najdražje na dražbi prodane slike ravnatelj tovarne Saturnus Viljem (Willy) Reeser, ki je za signirano *Alegorijo pomladi* Gottfrieda Schalkna odštél 16.000 din.¹¹⁰ Le nekaj je bilo Ljubljancanov, ki so odnesli zgolj grafike in najcenejše slike, medtem ko so tri Ljubljankanke kupile Strahlove slike, ne da bi prišle na dražbo. Ivan Zorman je namreč Lidiji Žagar, Virginiji Antloga in Tereziji Tonejc po zaključku dražbe prodal skupaj štiri slike, ki jih je sam izdružil.¹¹¹ O prvih dveh damah in njunih slikah ni veliko znanega, za Terezijo Tonejc pa je Polec sporočil, da je bila »restavraterjeva soproga v Ljubljani«. Njen mož restavrater (fr. *restaurateur*) je bil kavarnar Anton Tonejc, ki je približno med letoma 1905 in 1948 imel v najemu ljubljansko kavarno Evropa.¹¹² Ena izmed slik, ki jih je žena Terezija kupila od Zormana, *Prodajalec rib*, je bila objavljena leta 1989 (sl. 10).¹¹³ Gospa jo je posedovala samo do leta 1941, ko je umrla.¹¹⁴ Leta 1989 je bila v lasti njene vnuka, po zadnji menjavi lastnika pa hranišče ni znano.¹¹⁵ Slika *Liščki v gnezdu*, signirano delo Johanna Georga Hamiltona, ki ga je Tonejčeva prav tako kupila od Ivana Zormana, je sedaj v Narodni galeriji, njena provenienca doslej ni bila znana (sl. 11).¹¹⁶

Karizmatični ravnatelj Narodne galerije Ivan Zorman, ki je bil torej tudi aktiven cenilec in trgovec z umetninami,¹¹⁷ je na dražbi kupil 30 slik, več kot 20 okvirjev in večje število drugih predmetov. Ali so bile slike namenjene za njegovo zbirko ali za Narodno galerijo, najbrž niti sam ni dobro vedel. Izbral je več

⁹⁶ Prav tam, str. 167.

⁹⁷ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S423. Dvom v identiteto slike, ki je obstajal zaradi odstopanj v velikosti (Košak, Žanrske upodobitve in tihožitja, str. 402, sl. 25), je odpravila poznejša primerjava s podatki iz cenilnega zapisnika za dražbo, kjer so namerili 49 x 60 cm.

⁹⁸ Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 167.

⁹⁹ Za okoliščine Virantove smrti in prodaje zbirke gl. Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 168.

¹⁰⁰ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S229, S383, S557–558, S603, S610–611, S613, 1406. Knjige so v cenilnem zapisniku navedene pod številkami G58–59, G69, G73, G129.

¹⁰¹ Za Minko Krofta gl. Mihurko Poniž, Minka Krofta, str. 225–228.

¹⁰² Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S16, S77, in kat. št. S471, S473.

¹⁰³ Gl. prav tam, inventar št. S483, S505, S707.

¹⁰⁴ Gl. Komelj, Grad kot spomeniškovarstveni problem, str. 20.

¹⁰⁵ Globočnik, Slikarska zbirka v gradu Strmol, str. 308.

¹⁰⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S370, S443.

¹⁰⁷ Gl. prav tam, inventar št. S403, S433.

¹⁰⁸ Gl. prav tam, inventar št. S540, S543.

¹⁰⁹ Gl. prav tam, inventar št. S360, S420.

¹¹⁰ Gl. prav tam, inventar št. S538. Po eno sliko sta kupila tudi Janko Polec in kupec s priimkom Kregar (prav tam, kat. št. Vm9, S181).

¹¹¹ Gl. prav tam, inventar št. S52, S216, S444, S493.

¹¹² Gl. *Trgovski list*, 24/111, 11. 11. 1941, str. 1, »Terezija Tonejc«; Župančič, *Usode ljubljanskih* 25–48, str. 50, 52.

¹¹³ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, inventar št. S216. Gl. tudi Zeri in Rozman, *Evropska tihožitja*, str. 56, kat. št. 34, sl. 41.

¹¹⁴ Podatek v Zeri in Rozman, *Evropska tihožitja*, str. 56, da je sliko imela do leta 1942, ne drži; letnica se v resnici nanaša na čas, ko je sliko prevzel novi lastnik.

¹¹⁵ Gl. Klemenčič, Prodajalec rib, str. 172, kat. št. S30, sl. 42.

¹¹⁶ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S493.

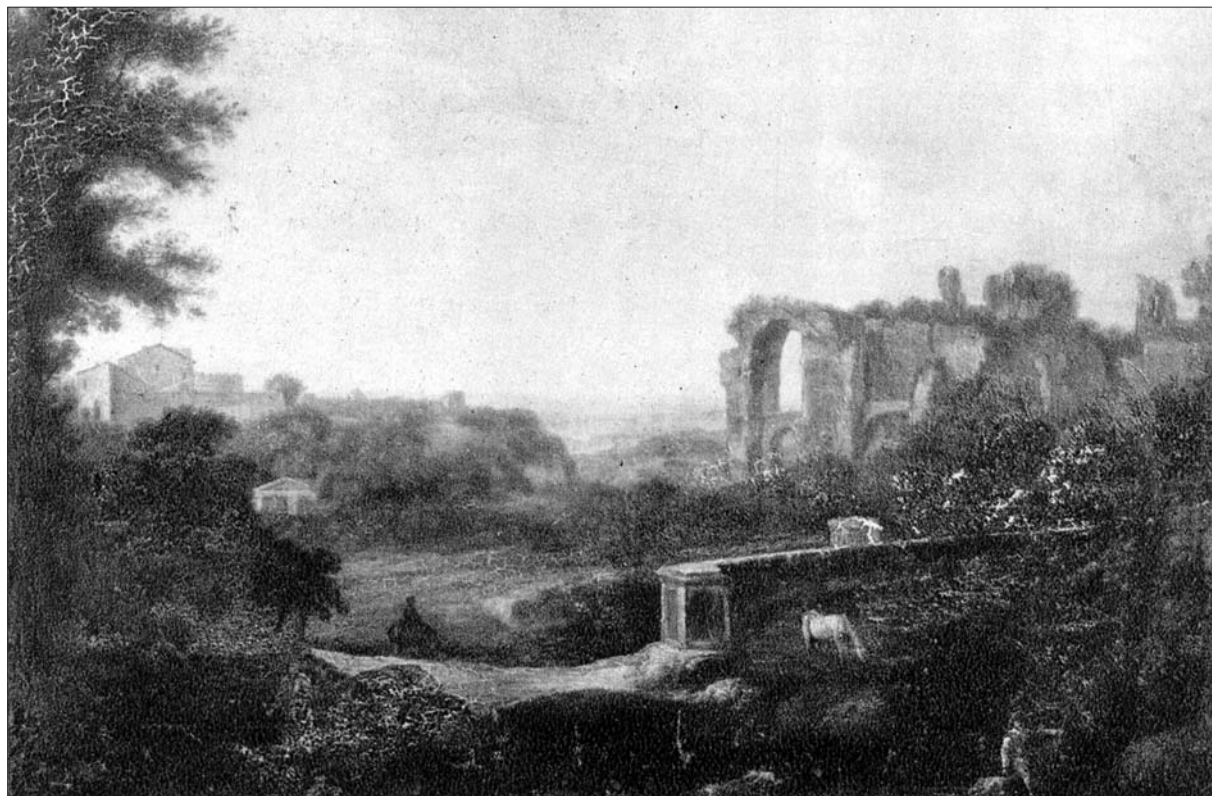
¹¹⁷ Za Ivana Zormana gl. Stanonik, Zorman Ivan, str. 854–855; Smrekar, *Ivan Zorman*.

*Slika 10: Poletni jedilni salon v prvem nadstropju starološkega gradu, 1929
(Terenska fotodokumentacija Franceta Steleta, MK, INDOK center; foto: France Stele).*

*Slika 11: Johann Georg Hamilton: Liščki v gnezd, Narodna galerija, Ljubljana
(© Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj).*

Slika 12: Domnevno Claude Lorrain: Krajina v rimski Kampanji, neznano hranišče (Ilustracija, 3/1, 1931).

Slika 13: Gozdna krajina s skupino ljudi v ospredju, Narodna galerija, pogrešano (Narodna galerija, fotodokumentacija).

Slika 14: Zimska krajina, Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija, Ljubljana; foto: Bojan Salaj).

manjših okrasnih predmetov, zlasti figuric, majolike in drugo posodo, dve stojali, ogledalo in baročno plastiko sv. Miklavža.¹¹⁸ O usodi teh predmetov ni nič znanega, nekaj več podatkov imamo o slikah. Tiste, ki jih je še istega leta prodal drugim, so bile že navedene.¹¹⁹ Na dražbi je kupil tudi dve kolorirani veduti Trsta, za kateri je Polec zapisal, da sta bili konec leta 1930 v Narodnem muzeju, toda tam ju zaenkrat ni bilo mogoče odkriti.¹²⁰ Polec je tudi poročal, da je Narodna galerija na javni dražbi kupila še štiri slike, vendar jih ni posebej označil.¹²¹ Raziskave izpred nekaj let so pokazale, da je šlo za *Dekle v kopeli* in *Krajino v rimski Kampanji* iz zapuščine Strahlovega strica Demšarja ter *Gozdno krajino s skupino ribičev* iz Ljubljane in *Holandsko zimsko krajino* iz Gradca, od katerih pa se je v zbirki Narodne galerije ohranila samo slednja (sl. 12–14).¹²² Prvo od naštetih je iz-

dražil dr. Jakob Prešern, ostale Ivan Zorman, Polčevo trditve, da so bile namenjene za galerijsko zbirko, pa potrjuje dejstvo, da so bile vse štiri razstavljene na razstavi Strahlove zapuščine leta 1930.¹²³ Obe krajini sta bili vpisani v galerijsko inventarno knjigo, kar se ujema s podatkom, da je Zorman nekatere od svojih slik nameraval podariti Narodni galeriji.¹²⁴ Tako lahko sklepamo, da sodni starešina Prešern svoje slike ni prodal galeriji, kot je zapisal Polec, ampak Zormanu. Nadaljnji študij virov je pokazal, da je treba k tem štirim prišteti še nekaj drugih slik, ki jih je Zorman kupil na dražbi in namenil za galerijsko zbirko. Gre za repliko avtoportreta slikarja Jeana Jouveneta, *Skupino beračev* iz zbirke dr. Dantsek-Dayka v Bratislavi, *Krajino z drevesi* Gustava Cantona ml. in malo podobo Device Marije.¹²⁵ Slike so bile leta 1930 razstavljene kot last Narodne galerije in vse razen *Device Marije* so bile vpisane v inventarno knjigo, toda v zbirki je ostal samo Jouvenetov avtoportret. Očitno je Zorman tudi te slike nameraval podariti galeriji; skupaj z drugimi jih je hranil v Narodnem

¹¹⁸ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, med drugim inventar št. 7, 259, 286, 306–307, 618, 713, 729, 538, 755–757, 1049, 1077, 1093, 1143–1144, 1192, 1198, 1265.

¹¹⁹ Gl. prav tam, inventar št. S52, S216, S379, S381, S436, S444, kat. št. S493.

¹²⁰ Gl. prav tam, inventar št. S120, S148.

¹²¹ Polec, *Spominu Edvarda in Karla I.*, str. 81.

¹²² Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S497, inventar št. S478, S504, S506. Gl. tudi Komič, *Po sledih Strahlove*, str. 187, op. 14.

¹²³ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, sl. na str. 167–168.

¹²⁴ Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 48.

¹²⁵ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S348, inventar št. S446, S492, S529.

domu, v manjšem prostoru, kjer sta bila pozneje tako imenovana kabinet tujcev in gotska soba.¹²⁶ Po letu 1950 naj bi ta prostor zapečatili in mu slike vzeli, a jih je v enem letu dobil nazaj. Kot kaže, je nekatere kljub temu zapustil Narodni galeriji – poleg *Zimske krajine* in *Avtoportreta* to verjetno velja tudi za *Speče dekle* Cecilije Strahl, ki je zadaj označeno z njegovim imenom¹²⁷ –, za druge slike pa si je očitno premislil. Te so po njegovi smrti leta 1969 podedovali dediči, med njimi nečak Marjan Pogačnik, ki je slike razmeroma hitro prodal in denar razdelil.¹²⁸ Pogačnik se je še spominjal, da sta bila med slikami tudi portreta cesarja Leopolda I. in ene njegovih žena, ki ju je Zorman kupil na dražbi Strahlove zbirke.¹²⁹ Od Pogačnika ju je kupilo podjetje Krka iz Novega mesta in nekaj časa sta bila razstavljena v gradu Otočec. Po povsem drugi poti je eden izmed Pogačnikovih posrednih dedičev, prof. Miha Šengelaja, postal lastnik dveh slik iz Strahlove zbirke, ki ju je prav tako kupil Zorman na dražbi. Pendanta z upodobitvama jezdec v bitki je od slednjega konec tridesetih let kupil njegov oče, ki se je poročil z Zormanovo nečakinjo.¹³⁰ Ruski emigrant Aleksander Šengelaja je zanju odštel precejšen znesek, čeprav se je zavedal, da sliki nimata tolikšne vrednosti. Zormanu je namreč želel pomagati, da bi se izkopal iz denarnih težav, v katere je ta medtem zabredel. Slike, ki sta bili konec osemdesetih let prejšnjega stoletja evidentirani v okviru raziskav za razstavo *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*,¹³¹ sta ostali v družinski lasti, podatek, da izvirata iz Strahlove zbirke, pa je po mnenju prof. Miha Šengelaja eden najvažnejših elementov njune identitete.¹³²

Pričujoči prispevek je le majhen korak v smeri raziskovanja ponudbe in razmer na ljubljanskem umetnostnem trgu v času med svetovnima vojnoma. Ljubljana po letu 1918 namreč ni bila več samo deželna prestolnica, ampak prestolnica slovenstva. Zbiranje

in naročanje umetniških del je s svojim distinktivnim značajem omogočalo vstop in integracijo med predstavnikom zgornje družbene plasti, saj je odhod velikega dela (tujega) plemstva postopoma napravil prostor za novo, povsem meščansko elito. Razmah umetnostnega trga v novih družbenih in političnih razmerah, ki jih lahko označimo za »zlato dobo« slovenskega zbirateljstva, je povezan tudi s številnimi dražbami premičnin, zlasti grajskih inventarjev, med katerimi je bil starološki zaradi izjemno velike količine slik eden najzanimivejših. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da dela domačih modernih umetnikov takrat še niso dosegala vrtočavih cen, ki so zanje postale značilne pozneje.

Kot smo videli, so Strahlove umetnine iz Stare Loke v ljubljanske zbirke in bivališča potovale na več načinov. Nekatere so njihovi novi lastniki kupili sami in so se kmalu zatem znašle v svojih novih domovih. Drugim so vmesne postaje zagotavljali starinarji ter zasebni (morda predvsem ljubiteljski) preprodajalci in poznavalci umetnosti. Kopica imen, podatkov ter (tudi prepoznanih) slik in predmetov sicer še ni oblikovana v sistematizirano podatkovno bazo, ki bi omogočila boljši vpogled v mehanizme zbiranja ter (pre)prodajanja umetnin in starin v Ljubljani kot prestolnici Slovenije oziroma Dravske banovine. Nedvomno pa izhodiščne raziskave kažejo ne le na dosedanje splošno slabo poznavanje razmer in glavnih protagonistov, temveč tudi ozaveščajo potrebo po raziskovanju provenience umetnin ter zbirateljskih praks in umetnostnega trga na Slovenskem v času med svetovnima vojnoma, ki bi se jim slovenska umetnostnozgodovinska stroka morala še bolj zavzeto posvetiti in odločneje umestiti slovensko zbirateljsko preteklost na evropski zemljevid.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 780, Graščina Stara Loka, 1521–1929.

NMS – Narodni muzej Slovenije
Arhiv za leto 1928.

ZAL, ŠKL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka
ŠKL 108, šk. 1, Karel Strahl, Stara Loka (rokopis Karla Strahla *Schloß Altenlack und seine Besitzer* in *Mein Vaterhaus*, 1922)
ŠKL 173, Sodišče v Škofji Loki, šk. 177.

ČASOPISI

Slovenec, 1932.
Slovenski narod, 1932.
Trgovski list, 1941.

¹²⁶ Gl. Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 48.

¹²⁷ Mati Karla Strahla Cecilija Strahl je bila spretna ljubiteljska slikarka (gl. Tavčar, *Vzporedni svetovi*, str. 266–283). Za sliko gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S97. Slike Zorman ni kupil na dražbi, prav tako je ne najdemo na seznamu predmetov, ki so jih odbrali za Narodno galerijo; morda mu jo je podaril ali prodal Karl Strahl.

¹²⁸ Komelj, *Kronika Marjana Pogačnika*, str. 48–49.

¹²⁹ Prav tam, str. 48.

¹³⁰ Gl. Komič Marn, *Strahlova zbirka*, kat. št. S307–308.

¹³¹ V fototeki Narodne galerije sta njuni fotografiji (neg. št. 16287–16288).

¹³² Gospodu prof. Mihi Šengelaja in njegovi gospe soprogi Rosviti Šengelaji se pristrčno zahvaljujem za ljubezniv sprejem in možnost ogleda omenjenih slik pa tudi za številne zanimive podatke, ki sta mi jih posredovala. Raziskave za pričujoči prispevek, ki v jedru povzema del poglavja iz avtoričine disertacije, so potekale na ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta, v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061). Razširjen in dopolnjen je bil v okviru raziskovalnega projekta *Umetnost v času zatona plemstva. Transformacije, prenosi, reinterpretacije* (J6-1810). Tako program kot projekt financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

LITERATURA

- Adresar mesta Ljubljane in okolice*. Ljubljana: Adana, 1928.
- Beurdeley, Michel: *Trois siècles de ventes publiques*. Fribourg: Office du Livre, 1988.
- Blaznik, Pavle: V spomin notarja Števa Šinka. *Loški razgledi* 19, 1972, str. 459.
- Brglez, Alja in Matej Seljak: *Ruski profesorji na Univerzi v Ljubljani*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK, 2007.
- Cevc, Anica: *Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja. II, Slovenska Štajerska in Prekmurje*. Ljubljana: Narodna galerija, 1964.
- Globočnik, Damir: Slikarska zbirka v gradu Strmol. *Kronika* 54, št. 2, 2006 (Iz zgodovine gradu Strmol na Gorenjskem), str. 303–317.
- Horvat, Jasna in Mateja Kos: *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011.
- Jenko, Mojca in Mojca Šter Jenko: Ustanovniki Narodne galerije. *Osemdeset let Narodne galerije 1918–1998*. Ljubljana: Narodna galerija, 1998, str. 55–58.
- Klemenčič, Matej: Prodajalec rib. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič, Mateja Breščak). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 172.
- Komelj, Ivan: Grad kot spomeniškovarstveni problem v času med obema vojnoma. *Varstvo spomenikov* 25, 1965, str. 13–32.
- Komelj, Milček: *Kronika Marjana Pogačnika o zaljubljenih v umetnost*. Ljubljana: KUD Logos, 2005.
- Komič, Renata: Po sledih Strahlove zbirke. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 45, 2009, str. 185–216.
- Komič Marn, Renata: Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote. Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti. *Acta historiae artis Slovenica* 24, št. 1, 2019, str. 83–110.
- Komič Marn, Renata: Korespondenca med Karlom Strahlom in Antejem Gabrom. *Acta historiae artis Slovenica* 19, št. 1, 2014, str. 187–203.
- Komič Marn, Renata: Od zbiralca do poznavalca. Ob 200-letnici rojstva Edvarda viteza pl. Strahla (1817–1884). *Loški razgledi* 64, 2017, str. 103–123.
- Komič Marn, Renata: *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918*. Univerza v Ljubljani, 2016 (tipkopis doktorske disertacije).
- Košak, Tina: Slikarske zbirke v slovenskih gradovih: pogled skozi »Stoletov objektiv«. *Kronika* 60, št. 3, 2012 (Iz zgodovine slovenskih gradov), str. 583–598.
- Košak, Tina: Žanrske upodobitve in tihožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju. Univerza v Ljubljani, 2011 (tipkopis doktorske disertacije).
- Lavrič, Ana: Slika sv. Martine Pietra da Cortona v Ljubljani. *Umetnostna kronika* 23, 2009, str. 2–7.
- Lozar Štamcar, Maja: Svobodne umetnosti Jacopa Amigonija, lepljenka in slika na steklo iz Strahlove zbirke v Narodnem muzeju Slovenije. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 48, 2012, str. 125–151.
- Mannheims, Hildegard in Peter Oberem: *Versteigerung: zur Kulturgeschichte der Dinge aus zweiter Hand: ein Forschungsbericht*. Münster, New York, München, Berlin: Waxmann, 2003 (Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland, 103).
- Mihurko Poniž, Katja: Minka Krofta. *Pozabljeni polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* (ur. Alenka Šelih et al.). Ljubljana: Tuma; SAZU, 2007, str. 225–228.
- Peasant Art in Austria and Hungary* (ur. Charles Holme). London, Paris, New York: Studio, 1911.
- Petrič, Franci: Pismo uredništvu. *Umetnostna kronika* 24, 2009, str. 75–76.
- Pirnat, Ivan: *Dražbe umetnin v Sloveniji*. Univerza v Ljubljani, 2004 (tipkopis diplomskega dela).
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla I., Edvard in Karel Strahl. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, 1930, str. 45–83.
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla III., Katalog Strahlove galerije slik. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, 1930, str. 107–210.
- Rugále, Mariano in Miha Preinfalk: *Blagoslovljeni in prekleti, 1. del. Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2010.
- Smrekar, Andrej: *Ivan Zorman 1889–1969. Založnik, mecen, umetnostni kritik in ravnatelj Narodne galerije*. Ljubljana: Narodna galerija, 2012 (Študijski zvezki; 14).
- Stanonik, Janez: Zorman, Ivan. *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana, 1991, str. 854–855.
- Stele, France: Strahlova oporoka in naše ustanove. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 11, 1931, str. 68–74.
- Stele, France: Varstvo spomenikov (Od 1. VII. 1929 do 1. VII. 1930). *Zbornik za umetnostno zgodovino* 11, 1931, str. 84–93.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki, III: Stara Loka in njene hiše*. Ljubljana, Škofja Loka: Zgodovinski arhiv, 1996.
- Štukl, France: Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla. *Loški razgledi* 56, 2009, str. 110–126.
- Zeri, Federico in Ksenija Rozman: *Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk*. Ljubljana: Narodna galerija, 1989.
- Zeri, Federico in Ksenija Rozman: *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*. Ljubljana: Narodna galerija, 1993.

Zeri, Federico in Ksenija Rozman: *Evropski slikarji. Katalog stalne zbirke*. Ljubljana: Narodna galerija, 1997.

Zgaga, Tadeja: *Starološki grad in Strahlova zbirka likovne umetnosti*. Univerza v Ljubljani, 2002 (tipkopis diplomskega dela).

Zupančič, Bogo: *Usode ljubljanskih stavb in ljudi* 1–24, Ljubljana: KUD Polis, 2005; 25–48, Ljubljana: KUD Polis, 2006; 49–72, Ljubljana: KUD Polis, 2007; 73–93, Ljubljana: KUD Polis, 2008.

SPLETNE STRANI

<http://www.christies.com/lotfinder/paintings/camille-pissarro-le-quai-malaquais-et-linstitut-5258536-details.aspx> (6. 6. 2014).

http://www.reporter.si/slovenija/enciklopedija-komunisti%C4%8Dnih-tatvin/images/upload/Inventarna_knjiga.pdf (17. 10. 2011).

S U M M A R Y

Ljubljana's collection and art market in the interwar period as exemplified by the auction of Strahl's collection

In the spring of 1930, an auction took place in Stara Loka near Škofja Loka in Upper Carniola to sell the possessions of Knight Karl Strahl, who had died at the end of 1929. Although not a man of wealth, Strahl left behind one of the biggest and most important collections of paintings as well as other objects of cultural and historical value that was created in the nineteenth-century Carniola. Based on Strahl's bequest, purchase option, and discount on starting prices, a large part of the collection was selected and bought by three Slovenian institutions (the National Gallery of Slovenia, the National Museum of Slovenia, and the Ethnographic Museum) before the public auction had even started. Held in May and June 1930, the public sale attracted a sizeable crowd of buyers from many parts of the then Drava Banovina, as well as a few antique dealers from around of what was then the Kingdom of Yugoslavia. The contribution focuses on the buyers from Ljubljana, the capital of the Drava Banovina at the time.

Apart from the auction minutes contained in Strahl's probate file, which is now kept in the Škofja Loka unit of the Historical Archives Ljubljana, insight into the events that took place before and during the auction is also provided by documents preserved in the personal file of the notary Števo Sink,

who was the executor of Strahl's estate. The letters that the notary received from many potential buyers from the Drava Banovina, as well as Zagreb, Belgrade, and Vienna reveal a major interest in Strahl's estate, especially paintings, art objects, and furniture.

Most of the many visitors who decided to make several purchases over the course of the auction, which lasted for over one month, came from Ljubljana. Therefore, thanks to fifty buyers who bought the largest number of paintings as well as several pieces of furniture, kitchenware, and decorative items, many paintings and objects can be traced to the capital. Although the visitors from Ljubljana purchased different numbers of objects of different values, taken together, they undoubtedly mostly bought paintings. Whereas the majority of the buyers were highly educated, there were also a handful of antique collectors or traders, and one or two housewives who bought a few pieces of furniture or decorative objects to embellish their homes. The only two hitherto known antique collectors and traders were Amalija Jurečič and Count Emil Auersperg, with the documents revealing their purchasing preferences. Ambitious purchases were also made by private citizens, for instance, the dentist Dr Ivan Oblak, and especially the pharmacy owner Anton Ustar from Ljubljana, who bought a few decorative objects, an authentic Persian rug, and a painting of a Dutch company at the table, identified as the painting *Gostje v sobi* (Guests in the Room). In 2011, the painting was still in private possession in Ljubljana. Soon after the end of the auction, the painter Matej Sternen resold to Anton Ustar two other valuable paintings from Strahl's collection for altogether 5,000 dinars. Even though it is tempting to assume that the pair of paintings *Skupina jezdecev pred točilnico* (A Group of Horse Riders in Front of an Inn) and *Postanek jezdecev* (Horse Riders Taking a Break), which Ustar bought from Sternen, are identical to the pair of paintings *Pred krčmo* (In Front of an Inn) and *Jezdci v pokrajini* (Horse Riders in Landscape) from the collection kept in the Regional Museum in Maribor, there are no sufficient data to confirm this assumption. After the Second World War, Ustar's property was confiscated and nationalized, except for a few paintings which he kept hidden and which after his death were inherited by his second wife Julka Ustar, née Jama. At the auction in Stara Loka, the pharmacy owner bought paintings of relatively high quality and made equally selective purchases of books and graphic sheets.

Nevertheless, what roused most interest of the buyers from Ljubljana were precisely paintings, which is understandable, given that Strahl's gallery was famous far and wide. More than twenty visitors from Ljubljana bought nothing but paintings; some admittedly no more than one or two copperplate engravings and others a substantial number of paintings of relatively good value. Apart from the director

of the National Gallery Ivan Zorman, the dermatologist Dr Fran Virant was one of the most fervent art lovers who took part in Strahl's auction. He bought a painting of Maria Magdalena from Crngrob, portraits of Empress Maria Theresa and Emperor Joseph II, the painting of *Kljunčki v gnezdu* (Birdlings in the Nest), signed by Johann Georg Hamilton, and a painting depicting a company at the table, identified as the painting *Družinski prizor* (Family Scene), which passed via unknown channels into the possession of the National Assembly of the Socialist Republic of Slovenia and in 1986 into the hands of the National Gallery.

The greatest number of paintings were purchased by the well-known industrialist Ivan Rozman, the (co)owner of the factory Ilirija, who beside twenty-four paintings also took home two decorative figurines, one relief and one framed photograph, and the charismatic director of the National Gallery, Ivan Zorman, who was also an art trader. Zorman bought thirty paintings, more than twenty frames, and a host of other objects. Whether he was buying the paintings for his personal collection or the National Gallery was probably not even clear to him at the time. Some were soon resold and others were registered into the gallery inventory book, for example, the replica of the painter Jean Jouvenet's self-portrait, painting *Skupina beračev* (A Band of Beggars) from the collection of Dr Dantsek-Dayka in Bratislava, *Krajina z drevesi* (Landscape with Trees) by Gustav

Canton, Jr., *Speče dekle* (Sleeping Girl) by Cecilia von Strahl, and a figurine of Virgin Mary. After his death in 1969, remaining artworks were inherited by his heirs, including his nephew Marjan Pogačnik, who sold the paintings soon after and distributed the revenue. Following a different path, one of Pogačnik's indirect heirs, Prof. Miha Šengelaja, came into the possession of two paintings from Strahl's auctioned collection that had likewise been bought by Zorman. At the end of the 1930s, the Professor's father, a Russian emigrant Aleksander Šengelaja, who married Zorman's niece, bought from Zorman a pair of paintings depicting horse riders in battle.

The article at hand presents only a small step towards exploring the offer and conditions that prevailed on Ljubljana's art market during the interwar period. After 1918, Ljubljana was no longer merely the capital of the Carniolan territory but of all Slovenes. The distinctive nature of collecting and commissioning artworks enabled entrance and integration into the upper social strata, with the departure of a major part of (foreign) nobility gradually creating space for the new, middle-class elite. The flourishing of the art market under the new social and political circumstances, which may be described as "the golden age" of Slovenian collecting, was, of course, also related to numerous auctions of real estate and especially castle inventories, with the one held in Stara Loka ranking among the most interesting ones due to an extremely large number of paintings.

*Slika 15: Veliki salon v drugem nadstropju starološkega gradu, 1929
(Terenska fotodokumentacija Franceta Steleta, MK, INDOK center; foto: France Stele).*

*Slika 16: Pogled na starološki grad z juga, med 1919 in 1929
(Narodna galerija, fotodokumentacija; foto: Ivan Zorman).*

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)